

Vytautas Tumėnas

Lietuvos medžio drožybos ansamblių fenomenas

Medžio drožybos objektų ansambliai, kompleksai gyvenamosiose, memorialinėse erdvėse arba kitose socialiniu ir kultūriniu atžvilgiu reikšmingose vietovėse bei rekreacinėse erdvėse – kūrybingai plėtojamas Lietuvos etninės kultūros, dailės ir vizualiosios kultūros reiškinys. Jis apima tautodailės, liaudies meno, architektūros, urbanistikos, kultūrinio kraštovaizdžio sritis. Kurdami ansamblius medžio drožėjai bendradarbiauja ir su dailidėmis bei meninės kalvystės kūrėjais. Ansambliai itin gerai išreiškia vietos savitumą, išskyla kaip įspūdingi, patrauklūs vietovės ir šalies tapatybės ženklai. Jie gali labai padėti plėtoti turizmą, be to, stiprina vietos bendruomenių savivertę ir ryšį su sava kultūros tradicija. Tačiau akivaizdžiai trūksta medžio drožybos ansamblių ar kompleksų sistemiško registravimo, tinkamo reprezentavimo savivaldos interneto svetainėse, jų populiarinimo ir mokslinių tyrimų. Atskiro, fragmentiško susidomėjimo šis reiškinys sulaukė tik šalies gamtos parkų bei teminių parkų tyrimų kontekste. Visuomenė ir specialistai akivaizdžiai per menkai žino apie šio reiškinio įvairovę, paplitimą ir milžinišką mastą. Ypač mažai skleidžiama informacijos apie medžio drožybos objektų autorius ir jų sukurtus kūrinius bei kūrinių pavadinimus, visiškai nepakankamai jie reprezentuojami savivaldybių bei valstybės informacinėse (ypač turizmo) sistemose. Akivaizdžiai trūksta detalios tikslesnės informacijos apie ansamblių paplitimo geografiją savivaldybėse, apie jų pavadinimus ir autorystę.

Specializuoti dailėtyros, etnologijos, antropologijos tyrimai šiuo klausimu apima arba tik vieną ansamblį, arba kelių pasirinktų ansamblių reiškinį, fragmentiškai tyrinėjamą gerokai platesniame liaudies skulptūros formų raidos klausimo kontekste.

Panašiai semiotinius, ideologinius kelių medžio drožybos ansamblių („Čiurlionio kelio“, Ablingos, Bitininkystės muziejaus Stripeikiuose (Aukštaitijos nacionaliniame parke), skulptūrų tako Lūšių ežero pakrantėje, tarp Palūšės ir Meironių kaimų (irgi Aukštaitijos nacionaliniame parke), atskirų skulptūrų ar statulų aspektus lietuviškosios tradicijos perspektyvoje nagrinėjo Milda Bakiškys Richardson. Vertinga ir su pavieniais tautodailės medžio drožybos ansambliais supažindinanti žurnalistika, kuri reikšminga ir dėl ikonografinės (nuotraukų) ir etnografinės medžiagos, sukauptos stebint procesą ir bendraujant su jo dalyviais, bei pateiktos išsamios informacijos apie objekto tematiką. Tačiau integralaus, visą medžio drožybos ansamblių įvairovę apimančio tyrimo iki šiol nebuvo.

Šią nepažintą menotyros erdvę nuspręsta giliau pažinti mano atliekamu tyrimu „Lietuvos medžio drožybos ansamblių klasifikacija ir plėtros bei globos perspektyvos“, kurį 2019 m. užsakė Etninės kultūros globos taryba.

Tyrimas atskleidė milžinišką medžio drožybos skulptūrų, statulų, mažosios architektūros objektų ansamblių, grupių, parkų ar kelių gausą bei įvairovę Lietuvoje. Kita vertus, išaiškėjo ir problemiški jų išsaugojimo, plėtros ir reprezentavimo aspektai. Remiantis preliminariais duomenimis, šiuo straipsniu siekiama pasidalyti atliekamo tyrimo rezultatais su platesne auditorija, tikintis, jog tai paskatins visas suinteresuotąsias šalis giliau ir rūpestingiau pažvelgti į šį reiškinį, geriau suvokti jo reikšmę visuomenės meninio gyvenimo ir kultūrinio sąmoningumo raidai, vietovių kultūrinių-ekonominių išteklių ir patrauklaus įvaizdžio bei tapatumo formavimui bei turinimui.

„Eglė“ ir „Ažuolas“, Antanas Česnulis, 1977 m.
Medžio skulptūrų ansamblis „Eglė žalčių
karalienė“ „Žilvino take“ prie „Eglės“
sanatorijos, Druskininkų sav.

„Drebulė“, Antanas Česnulis, 1977 m.
Medžio skulptūrų ansamblis „Eglė žalčių
karalienė“ „Žilvino take“ prie „Eglės“
sanatorijos, Druskininkų sav.

Varėnos miesto legendų ir padavimų parkas (2011-2012 m.). „Varėnės upė“, Saulius Lampickas.

Varėnos miesto legendų ir padavimų parkas (2011-2012 m.). „Liškiavos praeitis“, Rimantas Zinkevičius.

Tyrimo objektas – Lietuvos tautodailės medžio drožybos objektų (paminklinių skulptūrų, skulptūrinių stogastulpių /koplytstulpių, statulų, koplytėlių, skulptūrinių suolelių, kitų dekoratyvinių lauko artefaktų) ansambliai, kompleksai, grupės, jų takai ar keliai ir jų kūrėjai.

Tikslesnės informacijos apie šiuos objektus surinkimas, bendras sisteminis jų suregistravimas, klasifikavimas, reiškinio ypatybių bei visumos apibendrinimas turėtų padėti atskleisti liaudies medžio drožybos ansamblių ir kompleksų reiškinio mastą ir svarbą Lietuvoje, sudaryti palankesnes prielaidas jam populiarinti ir pasitelkti tinkamą jo globos strategiją. Tyrimo rezultatai turėtų padėti visos šalies lygmeniu racionaliau spręsti tokių ansamblių /parkų identifikavimo ir populiarinimo problemas.

Tyrimu siekiama surinkti duomenis apie vietas, kuriose įrengti ansambliai, jų turinį, koncepciją, juos sudarančių kūrinių pavadinimus ir visus kūrėjus – autorius, sumanytojus, vadovus, konsultantus, rėmėjus ir sukūrimo metus. Aktualu išsiaiškinti, kokių duomenų apie šį reiškinį turi savivaldos institucijos. Taip pat pateikiamos rekomendacijos dėl šio reiškinio globos.

Tyrimu įgyvendinami šie uždaviniai: 1) sistemškai suregistruoti ir suklasifikuoti Lietuvos tautodailės ir liaudies dailės skulptūrų ansamblius, kompleksus, parkus pagal jų kiekį savivaldybių teritorijose; medžio dirbinių skaičių ansamblyje; juos kūrusių skirtingų autorių skaičių viename parke; pateikti išsamių duomenų apie ansamblių vienetų skaičių interneto tinklalapiuose; ansamblių meninę ir kultūrinę vertę; 2) išsiaiškinti, kaip išsamiai tinklaraštijoje pateikiami duomenys apie ansamblius; 3) savivaldybių regionų statistinius tyrimo rezultatus apibendrinti atskleidžiant skulptūrų parkų /ansamblių, kompleksų įvairovę ir geografinį paplitimą, parkų /ansamblių skaičių; skulptūrų ir jų ansamblių autorių skaičių; pačių skulptūrų skaičių; savivaldybės informacijos šaltinių skaičių; kitų informacijos šaltinių skaičių; skulptūrų parkų /ansamblių trijų lygių meninės ir kultūrinės vertės įvairovę (aukščiausios, aukštos, vidutiniškos); 4) pateikti rekomendacijas dėl reiškinio plėtos ir globos.

Tyrimas atliktas remiantis anketiniu klausimynu ir gautų atsakymų statistine kiekybine bei kokybine analize, internetinės tinklaraštijos bei žiniasklaidos

kiekybine bei kokybine analize, tiriamaisiais stebėjimais vietoje.

Kaip tyrimo šaltiniai naudoti duomenys iš šalies savivaldybių atsakymų į EKG T užklausos dėl jų teritorijose esančių liaudies medžio drožybos ansamblių, parkų būklės; taip pat informacija iš savivaldybių turizmo ir verslo informacijos centrų, vietos bibliotekų, muziejų ir saugomų teritorijų parkų tinklalapių, taip pat kitų šalies turizmo, tautodailės bei žiniasklaidos tinklalapių, menininkų asmeninių tinklalapių bei tyrimo autoriaus asmeniškai atliktų lauko tyrimų ir reiškinio stebėjimų.

Siekiant surinkti informaciją apie medžio drožybos ansamblių būklę Lietuvoje, tarpininkaujant EKG T, oficialiu raštu buvo kreiptasi į Lietuvos savivaldybes dėl informacijos apie jų teritorijose esančius medžio drožybos ansamblius pateikimo. Dauguma savivaldybių aktyviai bendradarbiavo ir pateikė atsiliepimus. Iš atsiliepimų ryškėja skirtingi savivaldybių požiūriai į šį reiškinį. Vienos savivaldybės noriai ir išsamiai atsakė į pateiktus klausimus. Tačiau kai kurios savivaldybės atsiribojo nuo rūpinimosi tokiais ansambliais, kurie, nors ir yra jų regione, tačiau nepriklausą jų jurisdikcijai (regioniniai parkai, kitų, nesavivaldos institucijų arealai), ir duomenų apie juos nepateikė. Kai kurios savivaldybės neturi išsamių žinių apie šio reiškinio paplitimą jų regione, nes objektas įrengtas palyginti seniai, dar iki nepriklausomybės atkūrimo. Todėl atsakymuose kai kurie ansambliai liko neįvardyti. Tokiais atvejais gavau pasidomėti pats, asmeniškai vykdamas į tas vietas, kuriose tokių ansamblių esama. Renkant informaciją, taip pat buvo panaudoti duomenys, pasklidę įvairiais pavidalais internete (tinklaraščiai, asmeninės keliautojų svetainės, įvairūs turizmo, gamtosaugos ir paveldo tinklalapiai ir kt.). Deja, savivaldybių atsakymuose gausu teiginių, nesiejančių meninių objektų pavadinimų su jų autoriais, išvardijant juos atskirai. Pasitaikė atvejų, kai kūrinių autoriai nežinomi, arba nepavyko gauti duomenų apie tikslų ansamblio objektų skaičių. Todėl tais atvejais, kai ansamblio autoriai nežinomi, lentelėje pažymėjau minimalų tokio ansamblio autorių skaičių – 1. O tais atvejais, kai nežinomas tikslesnis paminklų ansamblyje skaičius, laikiausi prielaidos, kad ansamblio objektų skaičius yra mažiausias įmanomas – 3.

Senosios Varėnos medžio skulptūrų ansamblis M. K. Čiurlionio kūrybos ir Varėnos istorijos temomis. „Varėnos žemė iškelia vaikutį su piene rankoje“, Juozas Videika.

Varėnos miesto legendų ir padavimų parkas (2011-2012 m.). Skulptūrinis suolelis su grybaujančia močiute, J. Videika.

Varėnos miesto legendų ir padavimų parko (2011-2012 m.). „Paperlojo ežeras“, Adolfas Teresius.

Veisiejų skulptūrų parkas „Vaikystės sodas“ (2007-2018 m., Lazdijų r.). Koplytstulpis „Šventas Jonas Nepomukas“, S. Lampickas, 2015 m.

Varėnos miesto legendų ir padavimų parkas (2011-2012 m.). Skulptūriniai parko vartai, R. Zinkevičius.

MEDŽIO DROŽYBOS ANSAMBLIŲ /PARKŲ LIETUVOS SAVIVALDYBĖSE KIEKYBINIŲ IR KOKYBINIŲ PARAMETRŲ SISTEMINĖ KLASIFIKACIJA IR LYGINAMOJI ANALIZĖ

Lietuvoje nuo 1972 m. yra įkurta 177 skulptūrų ansambliai/kompleksai /parkai penkiasdešimt keturiose (54) savivaldybėse. Kuriant ansamblius dalyvavo 1145 autoriai. Pastatyta daugiau nei 1851 medžio drožybos objektai. Ansambliai 66 kartus nusakyti savivaldybių ar kitų biudžetinių įstaigų interneto tinklalapiuose, 123 kartus apibūdinti kituose, daugiausia nevyriausybinų organizacijų ar privačių asmenų tinklalapiuose. 183 parkai /ansambliai yra priskirtini aukščiausios meninės kultūrinės vertės reiškiniams, 164 – aukštos vertės, ir tik 34 – vidutinės vertės.

Savivaldybių pasiskirstymas pagal vertinimo aspektų sudėtinę visumą: medžio drožybos ansamblių, jų autorių ir objektų kiekį bei jų vertę

Medžio skulptūrų / statulų parkų /ansamblių kūrybos požiūriu, atsižvelgiant į ansamblių, skulptūrų ir jų autorių kiekį, dėmesį jiems tinklaraštijoje, jų meninę vertę ir kultūrinę reikšmę, labiausiai išskirtinės yra šios savivaldybės: Kėdainių r. (190 balų), Pasvalio r. (186), Kauno r. (176), Neringos, Alytaus m. ir Kretingos r. (po 151), Pakruojo r. (142), Rokiškio r. (128), Tauragės r. (120), Šiaulių r. (112), Klaipėdos r. ir Varėnos r. (po 111), Druskininkų (109), Širvintų r. (105), Raseinių r. (96).

Vidutiniškai patrauklios yra šios savivaldybės: Vilniaus r. (88 balai), Anykščių r. ir Šakių r. (po 86), Trakų r. (83), Lazdijų r. (77), Birštono (71), Kauno m. (69), Akmenės r. (68), Molėtų r. ir Prienų r. (po 67), Utenos r. (61), Panevėžio m. (60), Ignalinos r. (55), Kazlų Rūdos (55), Skuodo (53), Joniškio r. (52), Plungės r., Šilutės r., Švenčionių r. ir Ukmergės r. (po 47), Kalvarijos (39), Telšių r. (39), Radviliškio r. (38), Vilkaviškio r. (34), Kupiškio r. (31), Vilniaus m. (30), Palangos m. (27), Elektrėnų (26), Alytaus r. (23), Biržų r. ir Kelmės r. (po 18).

Mažiausiai reikšmingos, patrauklios pastatytais medžio drožybos ansamblių reiškinio visuma šalies mastu yra šios savivaldybės: Klaipėdos m. ir Pagėgių (po 8),

Šilalės r. (9), Zarasų r. (12), Kaišiadorių r. (13), Jurbarko r., Šalčininkų r. (14 taškų), Marijampolės (17).

Visiškai neskyrė dėmesio šiam reiškiniui šie 6 Lietuvos kraštai: Jonavos r., Mažeikių r., Panevėžio r., Rietavo r., Šiaulių m., Visagino savivaldybės.

Medžio statulų ansamblių /parkų reikšmingumas (gausa) savivaldybėse

Medžio drožybos ansamblių gausa ir jų vertingumu išsiskiria Pasvalio ir Kretingos (po 11), Kėdainių (10), Kauno ir Pakruojo (po 9), Druskininkų r. (8), Vilniaus r. (7), Šakių r. (6), Tauragės r., Varėnos r. ir Kazlų Rūdos (po 5) savivaldybės.

Tokių ansamblių vidutiniškai gausu Alytaus m., Širvintų r., Telšių r., ir Kalvarijos (po 4), Klaipėdos r., Anykščių r., Birštono, Akmenės r., Molėtų r., Švenčionių r., Radviliškio r., Vilkaviškio r. ir Lazdijų r. (po 3) savivaldybėse.

Mažai tokių ansamblių – po 2– yra Neringos, Rokiškio r., Raseinių r., Kauno m., Prienų r., Utenos r., Ignalinos r., Plungės r., Šilutės r., Ukmergės r., Kupiškio r., Palangos m., Panevėžio r., Alytaus r., Biržų r., Marijampolės, Skuodo r., savivaldybėse.

Mažiausiai – tik po 1 ansamblį – įkurta Šiaulių r., Trakų r., Vilniaus m., Elektrėnų, Kelmės r., Jurbarko r., Šalčininkų r., Kaišiadorių r., Šakių r., Zarasų r., Šilalės r., Klaipėdos m., Pagėgių savivaldybėse.

Seniausi išlikę tokie ansambliai buvo įkurti Vakarų Lietuvoje – tai dekoratyvinė kompozicija „Neringos vartai“ Smiltynėje Klaipėdos m. (1972 m.); „Ablinga“ Klaipėdos rajone, Endriejavo apylinkėje, Ablingoje (1972 m) bei „Krikštų bei prieverpsčių skulptūrų parkas“, Šilutės r., Usėnų sen., Usėnų k. (1976 m.). Jų abiejų tematika susijusi su Antrojo pasaulinio karo tragedijomis. „Ablingos“ ir kiek vėliau iškilęs skulptūrinių stogastulpių ansamblis „Darbas. Pergalė. Taika“ Tauragėje (Jūros upės krantinėje) (1976 m.) buvo itin reikšmingi savo drąsa sovietmečiu atgavinti stogastulpių (kryždirbystės) tradiciją, bet susiejant ją su ideologiškai priimtina, aktualia nereligine tematika. Dzūkiją iki šiol garsina skulptūrų ansamblis „M. K. Čiurlionio kelias nuo Varėnos iki Druskininkų“ (1975–1976 m.). Aukštaitijoje išsiskiria pirmasis folklorinės tematikos medžio statulų kompleksas – „Skulptūrų

Veisiejų skulptūrų parkas „Vaikystės sodas“ (2007-2018 m., Lazdijų r.). „Laimės žiburys“, Antanas Česnulis, Gintautas Akstinas, Antanas Lastauskas, J. Videika, Gintaras Černius, 2008 m.

Veisiejų skulptūrų parkas „Vaikystės sodas“ (2007-2018 m., Lazdijų r.). „Šimto zukių piemuo“, Vytautas Jackūnas, 2011 m.

Užvenčio dvaro parko medžio skulptūrų kompleksas „Užvenčio legendos“. Skulptūra „Eglė žalčių karalienė“.

Užvenčio dvaro parko medžio skulptūrų kompleksas „Užvenčio legendos“ (Kelmės r.). „Žynys Lizdeika“, Eduardas Titas, 2008 m.

takas Lūšių ežero pakrantėje” (tarp Meironių k. ir Palūšės k., Ignalinos r.) (1977 m.).

Savivaldybių pasiskirstymas pagal medžio drožybos ansamblių kūrėjų gausą

Medžio drožybos 177 ansambliuose pastatytos daugiau nei 1851 statulos-skulptūros, skulptūriniai koplytstulpiai, kryžiai, suoleliai, vartai ir kt. Šiems meno sumanymams įgyvendinti 1145 atvejais buvo pasitelkti tautodailininkai ir (arba) liaudies menininkai mėgėjai.

Didžiausiu autorių, pakviestų kurti medžio drožybos ansamblius, skaičiumi ir aukšta parkų verte išsiskiria Kauno r. (63 autoriai), Pasvalio r. (59 aut.), Alytaus m. (58 aut.), Kėdainių r. (57 aut.), Šiaulių r. (53 aut.), Druskininkų (51 aut.), Neringos (48 aut.), Rokiškio r. (41 aut.), Kretingos r. (40 aut.), Anykščių r. (37 aut.), Tauragės r. (37), Kauno m. (35 aut.), Pakruojo r. (34 aut.), Varėnos r. (33 aut.), Klaipėdos r. (31 aut.), Trakų r. (30 aut.), Šakių r. (28) savivaldybės.

Vidutiniškai autorių pritraukė Birštono (26 aut.), Utenos r. (25), Lazdijų r. (22), Prienų r. (21), Skuodo r. (20), Raseinių r. ir Panevėžio m. (po 19), Šilutės r. (18), Vilniaus r. ir Molėtų r. (po 17), Ignalinos r. (16), Širvintų r. ir Joniškio r. (po 15), Kalvarijos, Kazlų Rūdos ir Radviliškio r. (po 14), Vilniaus m. (12), Kupiškio r. (11), Švenčionių r. (10), Ukmergės r. ir Elektrėnų r. (po 9), Akmenės r. ir Plungės r. (po 8), Telšių r. (7) savivaldybės.

Nedaug autorių pasitelkė Klaipėdos m. ir Pagėgių (po 1), Alytaus r., Zarasų r. ir Šilalės r. (po 2), Biržų r. (3), Šalčininkų r. ir Marijampolės r. (po 4), Vilkaviškio r., Palangos m., Kelmės r., Jurbarko r. ir Kaišiadorių r. (po 5) savivaldybės.

Savivaldybių pasiskirstymas pagal medžio drožybos objektų gausą

Iš viso Lietuvoje sukurta per 1851 medžio drožybos objektų ansambliuose. Jų gausa ansambliuose, kompleksuose, parkuose išsiskiria Kėdainių r. (92), Neringos (90 vienetų), Pakruojo r. (81), Pasvalio r. (79), Kauno r. (77), Rokiškio r. (76), Alytaus r. ir Širvintų r. (po 73), Kretingos r. (72), Raseinių r. (67), Tauragės r. (65), Klaipėdos r. (64), Šiaulių r. (53), Varėnos r. (52), Trakų

r. ir Akmenės r. (po 46), Vilniaus r. (44), Lazdijų r. (40) savivaldybės.

Vidutiniškas kiekis medžio drožybos objektų yra šiose savivaldybėse: Šakių r. (36), Anykščių r. ir Molėtų r. (po 35), Prienų r. (33), Panevėžio m. (31), Joniškio r. (30), Ignalinos r., Birštono ir Plungės r. (po 29), Ukmergės r. (28), Švenčionių r. ir Kauno m. (po 27), Utenos r. (26), Kazlų Rūdos (25), Druskininkų (24), Skuodo r. (22), Šilutės r. (19), Telšių r. (18), Kalvarijos, Vilkaviškio r. (po 15), Vilniaus m., Elektrėnų ir Palangos m. (po 14), Radviliškio r. ir Kupiškio r. (po 12).

Mažiausiai objektų yra Klaipėdos m. (3), Pagėgių, Šilalės r. ir Šalčininkų r. (po 4), Kaišiadorių r. (5), Zarasų r., Marijampolės ir Jurbarko r. (po 6), Kelmės r. (7), Biržų r. (8), Alytaus r. (9) savivaldybių medžio drožybos kompleksuose.

Medžio drožybos ansamblių reprezentacija ir meninė / kultūrinė vertė

Apie tautodailės medžio skulptūrų ansamblius skelbiami duomenys savivaldybių ir jų įsteigtų turizmo, kultūros ir verslo informacijos centrų bei kitų valstybės biudžetinių institucijų interneto tinklalapiuose. Tokių atvejų yra 65. O privačių asmenų ar nevyriausybių organizacijų kultūros, turizmo, žiniasklaidos tinklalapiuose apie šiuos ansamblius informacijos skelbiama dvigubai daugiau – net 123 atvejai.

Reikia pastebėti, kad 183 ansambliai yra itin aukšto meninio lygio ir vertės, be to, jie yra labai svarbūs kultūriniam gyvenimui; panašiai yra ir aukštos meninės vertės statulų ansamblių – 164. Taigi, iš viso aukščiausios ir aukštos kultūrinės bei meninės vertės medžio drožybos ansamblių yra 347. Vidutiniškos, menkesnės vertės ansamblių nustatyta tik 34.

Aukščiausios meninės / kultūrinės vertės medžio drožybos ansamblių gausa pasižymi Kėdainių r. ir Druskininkų (6 ansambliai), Varėnos r. (4), Kretingos (3), Neringos, Pasvalio r., Kauno r., Rokiškio r., Alytaus m., Klaipėdos r., Lazdijų r., Molėtų r., Plungės r., Birštono, Utenos r., Telšių r., Kupiškio r. (po 2) savivaldybės.

Aukščiausių minėtų parkų vertę lemia ne tik tai, kad juos kuria pripažinti meistrai, tautodailės konkursų

Futakami

„Veisrāju skulptūru parks „Vaikystės sods” (2007-2018 m., Ēzdiņu r.). „Šimto zūlķiu piemuo”, V. Jackūnas, 2011 m.

laureatai, meno kūrėjo statusą turintys skulptoriai, bet ir tai, kad šiame ansamblių kūrybos procese dalyvauja patyrę koncepcijos kūrėjai, tautodailės vadybininkai, dailėtyrininkai, architektai ir dizaineriai, reiklios, kompetentingos atrankos komisijos ir konsultantai.

Pagal tematiką ir paskirtį Lietuvos tautodailės medžio skulptūrų ansambliai labai įvairūs. Pagal turinio pobūdį jie gali būti skirstomi į folklorinius, baltiškuosius-mitologinius, memorialinius (įvykių), memorialinius (asmenybių), poetinius-rekreacinius, atrakcioninius, literatūrinius, krikščioniškuosius, religinius (krikščioniškuosius), piligriminius, religinius (baltų tradicijos). Tyrimas parodė, kad didžiausi yra folkloriniai, baltiškieji-mitologiniai parkai (Raganų kalnas), patys seniausi – memorialiniai (įvykių) („Ablinga“). Bene labiausiai paplitę yra folkloriniai, vietos legendų, mitologiniai parkai („Raganų kalnas“ – Mažojoje Lietuvoje, Varėnos miesto legendų ir padavimų parkas – Dzūkijoje, „Žaltės slėnis“ – Punios šile Suvalkijoje, Naisių „Baltų dievų muziejus“ ir Dūkštų ažuolyno pažintinio tako mitologinių personažų parkai – Aukštaitijoje, „Baltų mitologijos parkas“ – prie Darbėnų Žemaitijoje. Paplitę ir krikščioniško turinio parkai: „Angelų kalva“ Trakuose, Šumsko „Angelų parkas“ – Dzūkijoje. Išskirtini ir krikščioniški religiniai-piligriminiai ansambliai – „Švč. Mergelės Marijos Rožinio slėpinių kelias“ prie kelio Raseiniai – Šiluva) ir Imbrado kompleksas, Zarasų r.

Skulptūrų parkų /ansamblių reprezentacija ir sklaida internete, deja, liudija visiškai netinkamą požiūrį, būdingą, išskyrus retas išimtis, daugeliui savivaldybių, valstybės biudžetinių įstaigų. Pernelyg dažnai ignoruojama ir neskelbiama tiksli skulptūrų metrika – jų pavadinimai, autoriai, įrengimo viešojoje erdvėje metai, kūrybinių stovyklų vadovai ir skulptūrų parkų / ansamblių koncepcijos sumanytojai bei architektai. Tai galima apibūdinti kaip netinkamą požiūrį į kūrinių autorystę, žmogiškojo kapitalo nuvertinimą. Pasitaiko atvejų, kad vietai reikšmingi ir vertingi skulptūrų ansambliai /parkai, kurių kūrybai savivaldybė ar nevyriausybines tautodailininkų organizacijos, privatūs asmenys anksčiau skyrė ypatingą dėmesį ir paramą, vėliau savivaldos ir turizmo interneto svetainėse visiškai pamirštami – nėra reprezentuojami ir minimi. Kartais net sunku nustatyti jų tikslesnį pavadinimą. Tai pasakytina, pavyzdžiui, apie tuos nereprezentuojamus

arba netinkamai reprezentuojamus medžio skulptūrų parkus /ansamblius, kurių sukūrimo metai ar kiti atribucijos elementai neskelbiami interneto svetainėse, nenurodomi vietose. Tokie yra Molėtų miesto „Ažuolyno“ rekreacinis skulptūrų parkas ir „Vėjų uostas“, Senosios Varėnos medžio skulptūrų parkelis („ant aukšto pakrantės šlaito, kur Varėnė įteka į Merkį, prie pat kelio į Varėną“), Lukšių Siesarties vingio parkas Šakių r. ir daug kitų ansamblių.

Reikšmingiausi medžio drožybos kompleksai Lietuvos savivaldybėse

Sudėjus visų paanalizės parametrų duomenis nustatyta, kokie patys reikšmingiausi medžio drožybos kompleksai yra iškilę visose šalies savivaldybėse.

Akmenės r. – „Akmenės gamtos ir kultūros parkas“ (2001 m.); Alytaus m. – „Poeto Andzelmo Matučio medžio skulptūrų parkas“ (2012, 2014, 2016, 2018 m.); Alytaus r. – „Žaltės slėnis“ Punios šile (1997 m.); Anykščių r. – Skulptūros ir supynės Arklio muziejuje, (1980 – 2008 m.); Birštono sav. – „Dainų kalnelis“ (1998 m.); Biržų r. – Skulptūros Rinkuškių (Velniakalnio) piliakalnio prieigose; Druskininkų sav. – Skulptūros MIC „Girios aido“ – miško muziejaus, mokymo ir informacijos parke (1988-1989 m.); Elektrėnų sav. – Medinių skulptūrų parkas skirtas užlietų vietovės kaimų atminimui (2001 m.); Ignalinos r. – Skulptūrų takas Lūšių ežero pakrantėje (1977 m.); Joniškio r. – Skulptūros Joniškio miesto parke (nuo 2008 m.); Jurbarko r. – „Mitologinių skulptūrų ansamblis Išlestakių kaime“ (2018 m.); Kaišiadorių r. – Nuteistųjų skulptūrų parkas „Laisvės slėnis“ (2017 m.); Kalvarijos r. – „Deivoniškių kryžių kalnelis“ (1989- 1990 m.); Kauno m. – Kryžių kalnelis prie Kauno VI forto (1990 – 1996 m.); Kauno r. – „Prano Mašiotto pasakų parkas“ Kačerginėje (2004 – 2005); Kazlų Rūdos sav. – Skulptūrų ansamblis Kazlų Rūdos miesto skvere (2001 m.); Kėdainių r. – Kėdainių „Gegučių parkas“ (2017–2018 m.); Kelmės r. – „Užvenčio legendos“ ir kopyltėlė Užvenčio dvaro malūno parke (nuo 2008 m.); Klaipėdos m. – dekoratyvinė kompozicija „Neringos vartai“ Smiltynėje (1972 m.); Klaipėdos r. – Ablingos memorialas (1972 m.); Kretingos r. – Astronominis kalendorius su Saulės laikrodžiu Kretingos dvaro parke (2002 m.); Kupiškio r. – Skulptūros „Žmogus ir

Medžio skulptūros žvejybos tematika Drėvernoje (Priekulės apyl., Klaipėdos r.). Skulptūrų autorius Vytautas Grundulas, 2014 m.

vanduo“ Kupiškio „Kupos upės slėnio parke“ (2004 m. - 2011 m.); Lazdijų r. – Veisiejų skulptūrų parkas „Vaikystės sodas“ (2007 m. – 2018 m.), Marijampolės sav. – Marijampolės „Ramybės parkas“ (1991 m.); Molėtų r. – Molėtų skulptūrų parkas „Vėjų uostas“ (2011-2012); Neringos sav. – Juodkrantės „Raganų kalnas“ (1979-1988 m., restauracija 1999-2002 m.); Pagėgių sav. – Krikštai Prūsų lietuvių šviesuoliams atminti Bitėnų kapinėse (1991 m. ?); Pakruojo r. – Skulptūrų ansamblis Pakruojo miesto parke (1987 m. restauruotas ir atnaujintas 2013–2015 m., 2017 m.); Palangos m. – Žemaičių alka, Šventojoje (1988 m.); Panevėžio r. – Memorialiniai paminklai Staniūnų (Kaizerlingo) miške (1979 m.); Pasvalio r. – Skulptūros Pasvalio „Kultūros ir poilsio parke“ (1986-1988 m.); Plungės r. – Medžio skulptūrų muziejus buvusios „Minijos“ liaudies kūrybos gaminių įmonės kieme (apie 1984 m.); Prienų r. – Prienų „Revuonos parko“ skulptūros „Gamta - kultūrų versmė“ (1997 m.); Radviliškio r. – Skulptūrų kompleksas „Devyni amatai, dešimtas badas“ Pakiršinio dvaro parke (2014 m.); Raseinių r. – „Švč. Mergelės Marijos Rožinio slėpinių kelias“ prie kelio Raseiniai – Šiluva (2003, 2008, 2011-2012, 2017-2018 m.); Rokiškio r. – Rokiškio Liongino Šepkos parkas (2001 – 2014 m.); Skuodo r. – Skuodo parko tako ruožas „Sveikatos takas“ (1987 m.); Šakių r. – Sintautų skulptūrų parkas (2000 – 2015 m.); Šalčininkų r. – Šalčininkėlių skulptūrinių stogastulpių ansamblis „Žmogui taiką“ (dabar perkeltas į Šalčininkus) (1986 m.); Šiaulių r. – Naisių „Baltų dievų skulptūrų muziejus“ (2011-2012 m.); Šilalės r. – Norberto Vėliaus ir Lauryno Roko Ivinskio istorinis, etnokultūrinis pažintinis šimtmečio kelias Laukuvos sen. (2016-2018 m.); Šilutės r. – Usėnų k. Krikštų bei prieverpsčių skulptūrų parkas (1976 m.); Širvintų r. – Čiobiškio „Malinauskų takas“ (2004 m.); Švenčionių r. – Medinių skulptūrų kompleksas prie Kaltanėnų Šv. Mergelės Marijos Angeliškosios bažnyčios (2011 – 2012 m.); Tauragės r. – Tauragės skulptūrinių stogastulpių ansamblis „Darbas. Pergalė. Taika“ (1976 m.); Telšių r. – Nevarėnų medžio skulptūrų ansamblis „Prakalbintas medis“ (2003 m.); Trakų r. – Užutrakio „Angelų kalva“ (2011 – 2019 m.); Ukmergės r. – „Mūšios (A. Svarinsko) arba Didžiosios Kovos apygardos parkas“ Kadrėnų k. (1993-2003); Utenos r. – Utenos „Vestuvių kalno“ skulptūros (1987, 2011 m.);

Varėnos r. – „M. K. Čiurlionio kelias nuo Varėnos iki Druskininkų“ (1975-1976 m.); Vilkaviškio r. – Vištyčio „Eglės takas“ (1988); Vilniaus m. – Santariškių Vaikų ligoninės skulptūrų parkas (2011 – 2014 m.); Vilniaus r. – „Angelų parkas“ prie Šumsko Šv. arkangelo Mykolo bažnyčios (2012-2013 m.); Zarasų r. – kryždirbystės objektai Šv. Mergelės apsireiškimo vietoje prie Ilgio (Imrado) ežero.

IŠVADOS

Tyrimas leido pirmą kartą nustatyti tautodailės medžio drožybos ansamblių gausą, įvairovę, paplitimą ir sistemiskai juos suregistruoti. Tai teikia galimybę ateityje atlikti gilesnę atskirų jų elementų analizę bei identifikuoti jų sąryšius.

Paaiškėjo, jog Lietuvos kultūra išsiskiria neįtikėtina tautodailės (ir liaudies meno) medžio drožybos skulptūrų, statulų ansamblių gausa ir įvairove, kuri nėra tolygi visoje šalyje. Dar didesnis yra atskirų medžio drožybos objektų skaičius, o juos sukūrusių autorių trečdaliu mažiau. Iš tiesų galime didžiulius, jog per 47 intensyvaus statymo metus šalyje iškilo 165 tokie ansambliai, kuriuose yra 1634 objektai, sukurti 103 skirtingų autorių (remiamasi autorių įvairovės ir skaičiaus atskiruose parkuose matematiniais įverčiais. Reali bendra autorių įvairovė mažesnė, nes pasitaiko nemažai atvejų, kai tie patys autoriai dalyvavo daugelio kitų ansamblių kūryboje).

Aiškėja, jog savivaldybių aktyvumas ir požiūris į šiuos medžio drožybos ansamblius yra labai skirtingas. Vienos išsiskiria ansamblių gausa, kitose jų labai negausu arba tiesiog nėra. Skiriasi ir jų vertinimas, propagavimas savivaldybėse, nepriklausomai nuo jų tikrosios vertės ir turinio. Vienos savivaldybės ansamblius labai vertina, rūpinasi jų sklaida: įtraukia į lankomų turistinių objektų sąrašus, rūpinasi jų aprašymais tinklaraštijoje ir žiniasklaidoje, o štai kitos, juos įkūrę, netrukus pamiršta arba „nepprisimena“, kas juos statė. Vienos savivaldybės žino apie visus ansamblius, įkurtus jų teritorijoje, kitos – nesirūpina tokiais objektais vien dėl to, kad jie nepriklauso jų jurisdikcijai.

Paaiškėjo, jog šie drožybos ansambliai yra ypač glaudžiai siejami su kaimo, regionų tapatybe ir

rekreacine bei ekologine estetika. Jie kur kas menčiau siejami su šalies didmiesčių estetinė tapatybe, jų miestuose žymiai mažiau. Šiuo požiūriu išskirtinis Alytaus miestas, esantis patrauklaus, gamtiško kraštovaizdžio aplinkoje, kur šie ansambliai įkurti. Galima pastebėti, kad dėmesiu medžio drožybos ansambliams išsiskiriantys regionai drauge pasižymi ir gamtiniu-turistiniu, ūkiniu ir mecenavimo, kultūros renginių gausos ir žinomumo aspektais.

Siekiant racionaliau panaudoti šalies žmogiškąjį ir kultūrinį kapitalą, ateityje būtina atkreipti kur kas daugiau dėmesio į šių ansamblių ir jų elementų reprezentavimą. Juk oficialiuose savivaldybių ir jų turizmo informacijos centrų tinklalapiuose pernelyg dažnai nepateikiama informacijos apie tai, kiek skulptūrų yra reprezentuojamame parke, kokie jų pavadinimai, kiek autorių dalyvavo juos kuriant, kokie jų vardai, kada pastatyti atskiri konkretūs objektai. Todėl tokių ansamblių šeimininkams ir prižiūrėtojams rekomenduotina prie jų pastatyti lentas, informuojančias apie ansamblių turinį, iniciatorius, kūrėjus ir autorius bei atskirų kūrinių pavadinimus. Ypač pageidautina, kad išsami tokio pobūdžio informacija atsidurtų bent jau savivaldybių ar kitų biudžetinių įstaigų tinklalapiuose.

Kita reikšminga problema, susijusi su medžio drožybos ansamblių kūrimu – drauge atsirandantis įsipareigojimas rūpintis jų būkle, išlikimu ir patrauklumu. Į kūrybos vyksmą įsitraukiančioms savivaldybėms reikėtų turėti omenyje ir numatyti lėšas šiems objektams tinkamai prižiūrėti ir restauruoti, nes medis – medžiaga, itin jautri gamtinės aplinkos poveikiui.

Apibendrinant reikia pabrėžti, kad statulų ansamblio vertę sudaro ne tik patys objektai, bet ir visas jų semantinis krūvis: žinojimas, koks jo amžius, kas jo autoriai ir koks skirtingų skulptūrų, objektų turinys, kokie jų pavadinimai, koks viso parko pavadinimas ir kokia jo tematika, koks jo esminis pasakojimas, kam jis skirtas. Ansamblio vertę didina ir papildoma informacija apie tai, kokių kūrybinių stovyklų metu, kiek laiko jis buvo kurtas ir t. t.

Patartina valstybės mastu skirti daugiau dėmesio vertingiausiems šios srities objektams ir jų kūrėjams, leisti leidinių, skelbti straipsnių, sukurti televizijos

laidų ir filmų apie juos, periodiškai rengti geriausių pasirinkto laikotarpio ansamblių vertinimo konkursus.

Išryškėjo didelė ansamblių įvairovė ir netolygi plėtra bei paplitimas. Tikėtina, jog tai paskatins savivaldybes racionaliau pasirinkti jų plėtros ir globos strategijas – kaip siekti prilygti kitiems pavyzdžiams, arba kaip siekti išskirtinumo, savitumo pasirenkant tematiką, autorius, apimtį, vietovę.

¹ Juozas Kudirka .Šalčininkėlių smulkiosios architektūros ansamblis = Шальчининкельский ансамбль архитектуры малых форм [į rusų kalbą išvertė E. Artisiuk]. Vilnius: Mokslas, 1989;

E. Плюхин, В. Римкус. Аблинга. Ленинград: Искусство, 1979;

Medžio skulptūrų ansamblis „Atminties takas“ (Alksniakiemio miškas). Sud. Dainora Šaltienė, Dalia Križinauskienė; tekst. aut. Alė Počiulpaitytė. Prienai: Prienų miškų urėdija, 2011.

² Vytenis Rimkus. Liaudies meno meistrų seminarai. Kaunas: Šviesa (Lietuvos TSR kultūros ministerija, Lietuvos TSR mokslinis metodinis kultūros centras), 1984.

Vytenis Rimkus. Lietuvių liaudies skulptūra: raiška ir funkcionavimas (referatas habilitacinio darbo humanitarinių mokslų (dailėtyros) habilituoto daktaro laipsniui gauti publikacijų santrauka). Šiauliai: ŠPI, 1994.

Vytenis Rimkus. Lietuvių liaudies skulptūra: ryšiai ir sąveikos. Šiauliai: ŠPI, 1996.

³ Milda Bakiškys Richardson. Lithuanian Wayside Shrines, Sacred Wood: The Contemporary Lithuanian Woodcarving Revival (Rūta T. Saliklis ed.). Madison: Elvehjem Museum of Art, University of Wisconsin, 1998.

⁴ Aldona Balsevičienė. Raganų kalno pasakos: apie medžio skulptūrų ansamblių Juodkrantėje. Klaipėda: Eglės leidykla, 2017;

Feliksas Marcinkas. Lietuva. Juodkrantė, Raganų kalnas: pasakos ir padavimai (fotografai: V. Stefanovičius, R. Kairys). Almanachas „Tautodailė“. Vilnius: Viltis, 1994;

Vytautas Žemgulys, Julius Vaicekuskas. Ablinga. Vilnius: Mintis, 1979.

Algimantas Sakalauskas. Medinė Kryždirbystė Birštono savivaldybės teritorijoje. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2012.

Nuotraukos V. Tumėno.